

E 3 Stereotypieën bij kinderen met blindheid

De deelnemers moeten kennismaken met de diverse verklaringsmodellen – ook die van historische aard – van stereotypieën in het bijzonder bij kinderen met blindheid, deze op verschillende wijze benaderen en ermee vertrouwd raken en ze daarmee ook als een „typische“, d.w.z. individuele handelwijze van kinderen met blindheid kunnen aannemen.

Volg-nummer	Inhoud	Methode	Media / Commentaar
1 10 min.	Inleiding definities (19 ^{de} eeuw): "Blindismen" <i>(Zech 1913, Libansky 1882)</i> reacties van de deelnemers	Presentatie van de citaten Gesprek	Sheet (tekst) (bijlage E 3 a)
2 30 min.	Beschrijving van het fenomeen „stereotypie“ Filmische uitbeelding van stereotypieën bij blinden Stereotypieën in de zelfwaarneming van blinden Overige definities	Videovertoning Geluidsbandvertoning Uitwerken van teksten	Video Audiobestand (wav) op cd-rom en tekst (bijlage E 3 b , E3b.wav) (bijlage E 3 a)

<p>3</p> <p>20 min.</p>	<p>Vormen van stereotypieën</p> <p>ritmische bewegingen van het lichaam (schommelen, voorover buigen, wippen)</p> <ul style="list-style-type: none"> - bewegingen van het hoofd - op de ogen betrekking hebbende bewegingen: het boren en wrijven in de ogen, licht- en schaduwspelletjes vóór de ogen - in een kringetje ronddraaien 	<p>Voordracht, gesprek</p>	<p>Flipchart woordkaartjes, -stroken</p>
<p>4</p> <p>10 min.</p>	<p>Verklaringsmodellen voor stereotypieën</p> <ul style="list-style-type: none"> - ontbrekende prikkels moeten worden vervangen. - De drang tot beweging wordt vrij baan gegeven door de stereotypie. - Door de stereotype bewegingen wordt het niveau van de sensorische stimulatie verhoogd. - Stereotypieën treden vooral op in stresssituaties en vormen een poging om orde in een prikkelingschaos te krijgen. - Het mislukken van het aanknopen van contacten leidt tot het optreden van stereotypieën. 	<p>Korte voordracht, discussie</p>	<p>Vgl. literatuurverwijzingen (Gruber, Hammer 142 ff)</p>

<p>5</p> <p>10 min.</p>	<p>Resultaten van een onderzoek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stereotyperen werken zelfstabiliserend - Stereotyperen hebben een hoge functionele waarde 	<p>Samenvattende beschrijving</p> <p>Lezen / discussie</p>	<p>Bijlage E 3 c</p>
<p>6</p> <p>10 min.</p>	<p>Interventiemogelijkheden</p> <p>Mogelijkheden van behandeling resp. preventie van het ontstaan van stereotyperen</p>	<p>Discussie</p> <p>en / of</p> <p>groepswork</p>	
<p>7</p> <p>10 min.</p>	<p>Evaluatie / reflectie</p>	<p>Discussie</p> <p>en / of</p> <p>groepswork</p>	

Bijlage E 3 a**Stereotypieën (definities)**

- ✓ „Helaas moet men deze eigenaardigheden zeer vaak onhebbelijkheden noemen en aangezien deze bij een blinde als het ware zijn aangeboren, d.w.z. in de blindheid zelf hun oorzaak hebben, moeten ze ook vroegtijdig worden voorkómen. Daarover zijn alle blindenpedagogen het eens “ (*Libansky* 1882, 35).
- ✓ „Vaak vindt men bij blinden allerlei lelijke, ongedisciplineerde bewegingen: ze boren met de vingers in de lege oogkassen, waardoor ze aangename lichtwaarnemingen kunnen oproepen, ze draaien onophoudelijk met hun hoofd, bewegen heen en weer met hun bovenlichaam, wapperen met hun handen en trappelen met hun voeten etc. Deze lelijke bewegingen duren soms urenlang, zodat ze voor de omgeving van de blinde persoon zeer onuitstaanbaar worden“ (*Zech* 1913, 24).
- ✓ „Het begrip ‘blindisme’ lijkt ons om twee redenen problematisch. Ten eerste worden de daarmee aangeduide gedragsafwijkingen in feite ook waargenomen bij andere populaties als geestelijk gehandicapten, schizofrenen, autisten, in het ziekenhuis opgenomen kinderen, sensorisch en affectief gedepriveerde dieren, en zelfs bij „normale“ kinderen in bepaalde situaties (*Baumeister & Forehand*, 1971). Ten tweede bestaan er m.b.t. genese en functie van deze psychomotorische bijzonderheden bij blinden slechts relatief vaag geformuleerde en experimenteel nauwelijks onderzochte „common-sense“-verklaringen, die niet noodzakelijkerwijs tot de interpretatie hoeven te leiden dat de ontstaansvoorwaarden en de functie van opvallend gedrag bij blindheid principieel zouden verschillen van die van andere populaties“ (*Pfeiffer* 1976, 32).
- ✓ „De term „blindisme” is gebruikt voor kleine bewegingen van lichaamsdelen als het zich in de ogen wrijven, het draaien van het hoofd en gebaren met de handen, alsook het maken van wiebelende en slingerende bewegingen met het hele lichaam“ (*Warren* 1984, 26).
- ✓ „Deze bewegingsstereotypieën worden vaak aangeduid als gewoontes van blinden ofwel ‘blindismen’, hoewel ze ook bij ziende kinderen waarneembaar zijn, bijv. als inslaapstereotypieën bij hospitalisatie van kinderen met psychische klachten“ (*Kossen* 1985, 510).

Bijlage E 3 b[E3b.wav](#)

uit: *Wolfgang Drave*, Het ruikt hier naar Mozart en naar Tosca. Blinden vertellen hun leven. edition bentheim Würzburg 1996, (48, 50, ook op cd-rom als audiobestand)

Het zal ongetwijfeld zijn opgevallen dat ik sinds mijn vroegste kinderjaren van die stereotiepe blindenbewegingen maakte, d.w.z. ten eerste dit draaien van mijn hoofd en ten tweede ook het boren in mijn ogen. Mijn moeder tikte mij dan altijd op de vingers. Maar dat heeft niets geholpen. Dit schudden met mijn hoofd doe ik vandaag de dag nog steeds, meestal onbewust. Als klein kind boorde ik niet met mijn duimen in mijn ogen, maar met de gehele vuist. Mijn moeder heeft mij dat verboden, en toen ik begon op mijn duim te zuigen, werd die met iets vreselijks ingesmeerd, ofwel met mosterd of met iets anders scherps. Mijn broer had ook van die slechte gewoonten, d.w.z. hij boorde niet in zijn ogen, maar hij was een vrolijke, dappere nagelbijter. En met hem gebeurde natuurlijk hetzelfde. Zijn vingers werden verbonden. *(Uit een gesprek uit 1995 met een in 1934 geboren, op de leeftijd van 10 maanden blind geworden man)*

De leraren zeiden natuurlijk tegen ons: „Haal je vingers uit je ogen“, of „Hoofd omhoog“ of „Loop recht“ of „Zit niet te wiebelen.“ Ik vind dat ze gelijk hadden. Als je een leraar graag mocht, hielp het in ieder geval, en als je hem niet zo graag mocht, soms. Bij mij speelde dat altijd een grote rol.

Ik weet alleen dat ik, telkens als ik nadacht, in mijn ogen boorde, en ook op momenten dat ik niet goed wist wat ik moest doen. Mijn moeder heeft dat nooit van mij geaccepteerd. En ze dulde het ook niet wanneer ik op de een of andere manier een grimas maakte, mijn gezicht vertrok. Dan zei ze altijd: „De mensen kijken veel meer naar jou dan naar anderen, omdat je niet kunt zien. En wanneer je dan zulke dingen doet, die je gewoon niet behoort te doen, dan denken ze dat je dom bent.“ Nou ja, dom wilde ik natuurlijk niet zijn. *(Uit een gesprek uit 1995 met een in 1925 geboren vrouw, blind vanaf haar geboorte)*

Bijlage E 3 c**Resultaten van een onderzoek over gedragsstereotypieën bij blinde kinderen**

en jongeren. Uit: *Eva Gamerith*, Verhaltensstereotypien bei blinden Kindern und Jugendlichen. Doctoraalscriptie (ongepubliceerd) Universiteit Wenen 1989, 106/107.

In dit onderzoek ging het om gedragsstereotypieën bij blinde kinderen. De vraagstellingen die aan het onderzoek ten grondslag lagen, hadden betrekking op de grondslagen van overeenkomstige gedragsafwijkingen, als wiebelen, in de ogen boren etc. Zo werden de aspecten motoriek, omvang van de handicap, intelligentie en persoonlijkheid onderzocht in hun samenhang met het optreden van stereotypieën. Deze concentratiegebieden ontstonden als gevolg van observaties in de praktijk en na literatuurstudie.

Voor het onderzoek stonden in totaal 81 blinde kinderen en jongeren in de leeftijd van 1 - 16 jaar ter beschikking. De gegevens werden verzameld met behulp van tests (motoriektest, intelligentietest, persoonlijkheidstest) en zelf ontwikkelde vragenlijsten (vragenlijst voor ouders, enquêteformulier stereotypieën) Verder schatten de leraren het motorische gedrag in aan de hand van de checklist "motorische gedragingen" (CMG). De omvang van de handicap werd vastgesteld door onderzoek aan de ogen en door een experiment. De gegevens werden zowel met de contingentietest als discriminatie-analytisch verrekend.

De resultaten kunnen als volgt worden samengevat:

- De meerheid van de kinderen vertoonde stereotiep gedrag, waarbij de stereotypie „in de ogen boren“ het vaakst voorkwam. Stereotypieën treden overwegend in twee situaties op: in bijzonder passieve of bijzonder actieve situaties. Ogenboren en wiebelen bij het zitten kwamen meestal voor in passieve situaties. Stereotypieën met een onregelmatig ritme lijken in actieve situaties vaker op te treden (draaien bij het staan, spartelend huppelen, en spelen en wapperen met de handen).*
- Tussen motorische ontwikkeling en het vóórkomen van stereotiepe gedragingen kon geen verband worden gelegd. De meeste kinderen en jongeren vertoonden volgens de verklaring van hun ouders (vragenlijst voor ouders) geen vertraagde motorische ontwikkeling.*
- De test waarmee de motorische vaardigheden worden onderzocht die betrekking hebben op de coördinatie van het gehele lichaam toonde een nauw verband aan*

tussen het vóórkomen van stereotypieën en de motorische vaardigheden van een kind. Dit resultaat bevestigt de waarnemingen uit de praktijk met blinde kinderen. Kinderen met stereotypieën hebben er allen duidelijk problemen mee hun evenwicht te bewaren en een gecombineerde beweging uit te voeren. Doelgerichte bewegingsopvoeding vanaf de kleuterleeftijd zou daarom m.b.t. de ontwikkeling van stereotypieën preventief kunnen werken.

- De omvang van de handicap (amaurotisch, lichtgevoelig, in hoge mate slechtziend) droeg niet in beslissende mate bij aan de ontwikkeling van stereotypieën. M.b.t. het tijdstip van het blind worden (bij geboorte, op een later tijdstip) kon een trend worden vastgesteld. De meeste van hun geboorte af blinde kinderen hebben stereotypieën. Niet van hun geboorte af blinde kinderen hebben gedurende een zekere periode een breder spectrum van prikkels meegemaakt en geleerd daarop te reageren. Dit resultaat werd ook geïnterpreteerd als een indirect effect van de moeder-kind-relatie: wanneer het kind pas later blind is geworden, heeft de relatie in de zo belangrijke eerste levensmaanden nog niet te lijden gehad van het besef bij de moeder een gehandicapt kind te hebben.

- Het intelligentieniveau en de persoonlijkheid van het blinde kind stonden in geen aantoonbaar verband met het vóórkomen van stereotypieën.

- Uit het onderzoek bleek niet dat er een verband bestaat tussen het vóórkomen van stereotypieën en het geslacht en de leeftijd van de kinderen. Bij het onderzoek naar het aantal broers en zussen bleek dat kinderen die in een groot gezin leven, eerder stereotypieën hebben. Dit resultaat kan als volgt worden geïnterpreteerd: in een groot gezin heeft de moeder vaak minder tijd om zich met elk kind apart bezig te houden. Het blinde kind heeft echter juist in de eerste levensjaren veel aandacht en ondersteuning nodig.

Samenvattend kan worden opgemerkt dat stereotiepe gedragingen van een blind kind uitdrukking zijn van zijn emotionele, individuele toestand. Het kind drukt daarmee een gemis uit, dat volgens de resultaten van dit onderzoek op het vlak van de voortbeweging en de mobiliteit ligt. Moeilijkheden op dit gebied brengen beperkingen met zich mee op veel terreinen van het leven.

Voor de pedagogische praktijk betekent dit dat er veel aandacht moet worden besteed aan de bewegingsopvoeding bij het ondersteunen van blinde kinderen. Voor de begeleiding in de eerste jaren betekent dit dat ondersteuning door de ouders zeer

belangrijk is voor het stimuleren van hun kind op het gebied van de mobiliteit. Bij het leren van motorische vaardigheden heeft het blinde kind er behoefte aan te worden aangemoedigd en gestimuleerd om zich te bewegen. Een positieve moeder-kind-relatie vormt de basis voor het verwerven van mobiel gedrag.